

**DRAVA KAO MOTIV U MAĐARSKOJ KNJIŽEVNOSTI, NERECENZIRANI PRILOG,
CSABA G. KISS, MAĐARSKA**

Ako dobro znam, duljina Drave iznosi nekih 720 kilometara, od toga 166 spada na Mađarsku. Kako je riječ o graničnoj rijeci, točnije je da samo lijeva obala pripada Mađarskoj i to 23% njezine ukupne duljine, što je svakako znatan udio. Bilo bi teško reći da li takav omjer odgovara ulozi koju Drava odigrava u kolektivnom sjećanju Mađara. Sažimajući se može reći da je prirodno što se ova rijeka nalazi na bitnom mjestu na imaginarnoj karti mađarske kulture, iako je skromnije predstavljena od Dunava i Tise.

U svojem pregledu govorit ću o motivima Drave u mađarskoj književnosti ali već na početku želim istaći da to naravno nije moguće u ovome kratkom izlaganju. Kao prvi pokušaj ukazat ću samo na bitne činjenice i svrstat ću motive u nekoliko skupina.

Što se mađarske tradicije tiče, Drava se smatra „zemaljskom” rijekom. Poznato je da su u dijelu grba Kraljevine Ugarske s crvenim i srebrnim trakama srebrne trake od XVI. stoljeća bile poistovječene s četiri „zemaljske” rijeke: Dunavom, Tisom, Dravom i Savom (Nicolaus Olahus: *Hungaria*, István Werbőczy: *Tripartitum*). Počevši od toga vremena četiri su rijeke postale nekom vrstom simbola kraljevine, tj. zemljopisnom metaforom Ugarske. Ova je rijeka, zajedno s ostale tri, postala neizostavni element slike o zemlji u mađarskoj književnosti.

Drava u Mađarskoj prvenstveno pripada jednoj regiji: Zadunavlju. Zbog toga je razumljivo da je kult ove rijeke prisutan prije svega kod pisaca i pjesnika te regije. Spomenimo najvećeg među njima, Nikolu Zrinskog (Zrinyi Miklos), pjesnika i vojskovođu čiji su se posjedi prostirali na obje strane Drave. Pojam rijeke kod njega prvenstveno utjelovljuje Drava.

Ali možemo se pozvati i na jedan raniji primjer, na činjenicu da je teritorij koji se naziva „Kut Drave” (Donja Baranja između Dunava i Drave) igrao veliku ulogu u povijesti mađarskog protestantizma u drugoj polovici XVI. stoljeća. Primjere motiva Drave nalazimo i u kasnijim razdobljima mađarske književnosti.

Kult Zrinskih, i sigetskog heroja i pjesnika vojskovođe bio je značajan u književnosti za vrijeme takozvanog doba reformi (1825.-1848.), kao i u drugoj polovici XIX. stoljeća. U brojnim djelima vezanima upravo za taj kult nalazimo sliku Drave sa slikom toga kraja.

Granična rijeka po svojoj prirodi spaja i razdjeljuje dvije susjedne države. Dakle, može simbolizirati i simbolizirala je oba aspekta hrvatsko-mađarskih veza: plodnu suradnju i činjenicu da su dvije zemlje upućene jedna na drugu (interferencijalnost), jednako kao i suprotstavljene stavove i konflikte. U mađarskoj kulturi XIX. stoljeća nailazimo na primjere oba pristupa.

Na kraju je vrijedno spomenuti i to da se Drava spominje u mađarskim izrekama i dječjim pjesmicama (brojalicama), što znači da je mađarska jezična zajednica smatrala ovu rijeku zemljopisnom komponentom domovine.

* * *

U svojoj znamenitoj pravnoj sintezi *Tripartitum* (1517.) István Werbőczy tumačeći grb Kraljevine Ugarske tvrdi da srebrne trake na desnoj polovici grba predstavljaju rijeke Dunav, Tisu, Dravu i Savu.

Nicolaus Olahus (1493.-1568.) – od 1543. bio je 10 godina zagrebački biskup, zatim ostrogonski nadbiskup – u svom opisu kraljevine naslova *Hungaria* (1536.), pisanom na latinskom nakon bitke kod Mohácsa i namijenjenom inozemstvu drži da su četiri srebrne trake povijesnoga grba simboli četiriju zemaljskih rijeka: „Ove četiri rijeke zajedno s bijelim križem koji se izdiže iz zelenog humka tvore grb Ugarske...” Ovo poistovjećenje je kroz stoljeća opstajalo u javnom mijenju i nema nikakve veze s heraldikom. „Zemlja četiriju rijeka” postala je metaforom Ugarske, možda u analogiji s četiri rijeke Edena poznate iz Biblije (I. Mojsije, 2. 10-14.). Ta je metafora prisutna i u baroknom pjesništvu te u

kasnijim stoljećima. László Listius (1628.-1663.) u svojoj pjesmi *A nemes Magyarország címeréhez* (Pjesma grbu plemenite Ugarske), nekoj vrsti laudatio patriae, nabrajajući rijeke piše: „Tisa, Dunav, Sava, lijepa Drava koja teče”. Cijelo mađarsko pjesništvo nudi bogatu zbirku te metafore zemlje. Najznačajniji pjesnik prosvjetiteljstva Mihály Csokonai Vitéz (1773.-1805.) bio je profesorom kalvinističke gimnazije u Csurgóu. U njegovoj pjesmi *A haza templomának örömnapja* (Radosni dan crkve domovine) napisane 1798. stoji sljedeći stih: „raduje se zemlja Drave, puna gajeva”. Dániel Berzsenyi (1776.-1836.), koga smatraju mađarskim Horacijem, u svojoj pjesmi *A tizennyolcadik század* (Osamnaesto stoljeće) sliku kanaanske Ugarske opisuje pomoću slijedećih simbola: „Dunav, Tisa, planina Fatra i »divlja Drava«”. Benedek Virág (1754.-1830.) u pjesmi *A Musához* (Muzi) spaja postojanje materinjeg jezika i domovine, a krajolike zemlje predstavljaju humci Dacije tj. Erdelja te Posavina i Podravina.

U lirici XIX. stoljeća definirala se zemljopisna simbolika moderne nacije. Pored Karpata simbol države su i četiri rijeke. Npr. u pjesmi *Magyarország címere* (Grb Ugarske) Mihály Vörösmartyja (1800.-1850.), najvećeg pjesnika našeg romantizma ili u pjesmi *Kelet népéhez* (Narodu Istoka) Jánosa Garayja (1812.-1853.) imamo također ovaj topos. U pjesmi *A testvérek* (Braća) Mihály Tompe (1817.-1868.) pod „između četiri rijeke” također se podrazumijeva Ugarska.

Ferenc Kölcsey (1790.-1838.), u svojoj pjesmi *Zrínyi második éneke* (Druga pjesma Zrinskoga) pisane 1838. Miklos Zrinyi, „adrianskoga mora sirena” vodi dijalog sa Sudbinom. Autor mađarske himne u ovoj pjesmi opisuje svoje priviđenje o smrti nacije. U odgovoru Sudbine nalaze se sljedeća dva stiha:

„És más hon áll a négy folyam partjára,
Más szózat és más keblű nép”

što bi u doslovnom hrvatskom prijevodu značilo:

I druga će domovina nastati na obali četiri rijeke
Drugačiji proglas (tj. govor) i narod drugačije grudi (tj. srca/duše).

Naravno, u motivima Drave Pjesništvo Nikole Zrinskog čini posebno poglavlje. Za njega je Drava odrednica uže domovine odnosno njegovih imanja. To bih ilustrirao sa svega dva primjera. U pjesmi *Arianna sírása* (Arijadnin plač) slušamo žalbu starogrčke junakinje u kojoj ona svojim suzama povećava razinu vode „brze Drave”. U jednoj drugoj pjesmi naslova *Euridicét így siratta Orpheus* (Tako je Orfej oplakivao Euridiku) mitološki svirač lutnje oslovljava personificiranu rijeku: „Plači i ti brza Dravo, moja jaka sigurnosti,/ koja bivaš lijekom mog gorućeg srca!”

Podravina je kraj gdje se protiv Turaka bori na život ili smrt. László Listius u trećem dijelu svoje kronike u stihovima *Magyar Márs avagy Mohács mezején történt veszedelmek emlékezete* (Mađarski Mars iliti spomen opasnosti koja se desila na Mohačkom polju) piše o čestim borbama protiv pogana između Save i Drave.

Kult Zrinskih, prije svega kult pjesnika-vojskovođe, koji je smatran ujedno i pretkom mađarskih pjesnika, dosegnoo je svoj prvi vrhunac na prijelazu iz XVIII. u XIX. stoljeće. Pál Ányos (1756.-1784.) koristi sliku „hućeće Drave” kako bi evocirao uspomenu na Zrinskoga. Ta slika ukazuje na osobine njega kao vojskovođe. Primjer ovog kulta, pjesma *Zrínyi* (Zrinski) Ferenc Kazinczyja (1759.-1831.) – vođe pokreta obnove jezika - velikog je intenziteta. Subjekt pjesme sam je pjesnik predak, koji svjedoči o svom životu. U svezi sa svojim ljubavnim jadima personificira obale rijeke: „Obale Drave čule su moje jade/ I zajedno sa mnom žalile su nad mojim mukama.”

Najljepša je mađarska književna veduta Drave možda iz pera Móra Jókaija. Njegov roman *Erdély aranykora* (Zlatna doba Erdélyja) objavljen je 1851. Iz prvog poglavlja ovog djela pod naslovom *Egy vadászlat* (Jedan lov) saznajemo o pogibiji Nikole Zrinskog. Iako godina nije točna (kao što se zna, Nikolu Zrinskog je 1664. ubio vepar), opis krajolika izvrsno dočarava atmosferu poplavnog područja a predstavljanje biljnog i životinjskog svijeta vrlo je plastično. Podravina se kod Jókaija pojavljuje kao tajanstveni kraj. Klasik mađarske književnosti i ovaj put je u elementu, kao što je to uobičajeno kod opisa krajolika: „Pored Drave smo, na jednoj od onih beskrajnih brežuljkastih nizina na kojima i divljač zaluta. Šume svih vrsta, tisućljetni javori i johe, a u podnožju šuma voda. Fantastična močvara iz koje, umjesto vodenog cvijeća i šaša, izmemada nikoše visoka, vitka stabla sa čijih povinutih grančica korijenje vuče životvorna površina vode. Tu gradi svoje skriveno gnijezdo labud, ovdje stanuju kraljevska čaplja, komoran, zlatna barska šljuka i druga vrst vodene divljači koja izbjegava čovjeka, od koje tek pokoji, rijetki primjerak zabludi u naseljenije krajeve. Ponegdje, na nekom brdovitijem mjestu, s kojeg se u kasno ljeto povlači voda, raste cvijeće, kakvo se tek nakon velikog potopa moglo naći na zemlji, toliko bujno i nepoznato, svaka travka... Busenje izrasta, gorostasno, iz blatnjave zemlje, ljevkašta puzavica, zimzelen bršljan koji pušta debele vitice poput vinove loze što se pužući s jednog drva na drugo, isprepliću oko njihovih debla, vise vijenci cvijeća sa tužnih javora, kao da je neka šumska nimfa ovjenčala svok sveti gaj.

A kad se spusti noć, tek tada započinje život ovih vodenih zemalja, čitava jata močvarnih ptica polijeću u zrak, jednoglasno kreketanje žaba povremeno prekida tužno, zvuku roga nalik glasanje čaplje bubnjare, i zviždanje zelene kornjače. I labud se javio, otpjevao pjesmu u četiri glasa, koju već sad ubrajaju u svijet bajke, jer ovdje nema čovjeka u blizini, ovo je mjesto još uvijek božje”

Kroz stoljeća zajedničke države granično svojstvo rijeke Drave nije osviješteno u tolikoj mjeri kao u XIX. stoljeću, kada se ideja moderne nacije proširila na obje strane te rijeke. Publicisti i političari počinju primjećivati ono što je strano i pojavljuju se predrasude. Kossuth piše u jednom članku u *Pesti Hírlap*-u (Peštanskom Vijesniku) 1846.: „...preko Drave se Mađar samo rijetko kad može osjećati kao kod kuće”. Takvo mišljenje međutim nije bilo općevažeće. János Garay, pjesnik rođen u Zadunavlju, objavio je duži spjev o kralju Svetom Ladislavu. U devetoj pjesmi pjesnik naglašava vrednote hrvatsko-mađarskog saveza. Drava uistinu predstavlja granicu između Hrvata i Mađara, ali ne takvu koja razdvaja već onakvu koja spaja, ta veliki je kralj Hrvatima „dao bratska prava”.

Sándor Petőfi je u jednoj svojoj ranoj pjesmi također uvijekovječio ovu rijeku. Prešao ju je kao vojnik koji je bio više dječak nego odrasli muškarac (imao je 17 godina) i svojoj je sentimentalnoj pjesmi s nadnevkom 5-10. srpnja 1840. dao naslov *A Dráván / Marburgnál* (Na Dravi, podnaslov je kod Marburga tj. Maribora).

Vrsni pjesnik na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće Zoltán Somlyó (1882.-1937.) rodio se u Međimurju (u Donjoj Dubravi). U njegovome pjesništvu, obilježenom secesijom i modernizmom pjesme u kojima prikazuje krajolik Podravine skoro da čine zasebno poglavlje. Među njima nalaze se pjesme intonirane kao narodne (*Vén tutajos dala* - Pjesma starog splavara), pjesma koja opisuje prelazak Drave kod Legrada (*Komp a Dráván* - Skela na Dravi), u kojoj Hrvatice lica poput jabuke odjevene u narodnu nošnju posipaju skelu cvijećem, te pjesmu *Széna* (Sijeno) u kojoj se živeći u glavnom gradu nostalgijom sjeća rodnoga kraja. Kao aneks citirat ću njegove kratke tekstovi o Podravini.

Od mađarskih izreka i poslovice (Gábor Ó. Nagy, 1966.) jedna je povezana s Dravom: Pred njim presahne čak i Drava. Ta izreka znači da je situacija dotične osobe sasvim beznaдна.

Motivi Drave u mađarskoj književnosti mogu nas uvjeriti o tome da ostavština naših veza može nas ispuniti optimizmom.

Prevela: Franciska ČURKOVIĆ-MAJOR

Ekonomska i ekohistorija
Economic- and Ecohistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

Volumen VII. / Broj 7
Zagreb - Samobor 2011.
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR - 10000 Zagreb
tel.: +385/1/61-20-148, fax: +385/1/61-56-879

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Sunakladnici / Co-publishers:

Sekcija za gospodarsku povijest Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti Zagreb
(moderator: Hrvoje Petrić)

Međunarodni istraživački projekti: »Triplex Confinium - Hrvatska višegraničja u euromediterranskom kontekstu« (voditelj prof. dr. sc. Drago Roksanđić) i Triplex Confinium - »Hrvatska riječna višegraničja« (voditeljica: doc. dr. Nataša Štefanec) Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Urednici / Editors-in-chief:

Hrvoje Petrić, Drago Roksanđić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moačanin, Hrvoje Petrić, Drago Roksanđić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksanđić - predsjednik (*Zagreb, Hrvatska*), Daniel Barić (*Le Havre-Pariz, Francuska*), Slaven Bertoša (*Pula, Hrvatska*), Zrinka Blažević (*Zagreb, Hrvatska*), Tatjana Buklijaš (*Cambridge, UK*), Boris Golec (*Ljubljana, Slovenija*), Hrvoje Gračanin (*Zagreb, Hrvatska*), Paul Hirt (*Tempe, SAD*), (Andrej Hozjan (*Maribor, Slovenija*), Halil Inalcik (*Ankara, Turska*), Egidio Ivetić (*Padova, Italija*), Silvije Jerčinović (*Križevci, Hrvatska*), Karl Kaser (*Graz, Austrija*), Isao Koshimura (*Tokio, Japan*), Marino Manin (*Zagreb, Hrvatska*), Christof Mauch (*München, Njemačka*), Kristina Milković (*Zagreb, Hrvatska*), Ivan Mirnik (*Zagreb, Hrvatska*), Mirjana Morosini Dominick (*Washington D.C., SAD*), Géza Pálffy (*Budimpešta, Mađarska*), Daniel Patafta (*Zagreb, Hrvatska*), Lajos Rácz (*Szeged, Mađarska*), Gordan Ravančić (*Zagreb, Hrvatska*), Marko Šarić (*Zagreb, Hrvatska*), Mladen Tomorad (*Zagreb, Hrvatska*), Jaroslav Vencalek (*Ostrava, Češka*), Milan Vrbanus (*Slavonski Brod, Hrvatska*), Zlata Živaković Kerže (*Osijek, Hrvatska*)

Prijelom / Layout:

Saša Bogadi

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić

ISSN:

1845-5867

Tisak i prijelom/ Layout and print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2011.

Adresa uredništva / Mailing adress:

Hrvoje Petrić (urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: h.petric@inet.hr

Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH i Koprivničko-križevačke županije

PRIKAZI KNJIGA

Gyulai Eva, Horvath Zita, Turbuly Eva, Gospodarstvo i društvo međimurskog vlastelinstva u 17-18. stoljeću (Andreja Talan)	140
Joan Dunayer, Specizam, Diskriminacija na osnovi vrste (Tomislav Krznar)	142
Podravina, Časopis za multidisciplinarna istraživanja, vol. IX, broj 17 (Tomislav Krznar)	145
Podravina, Časopis za multidisciplinarna istraživanja, vol. IX, broj 18 (Tomislav Krznar)	148
Tomislav Krznar, Bioetički mozaik (Hrvoje Jurić)	150
Ian G. Simmons, Globalna povijest okoliša: od 10000. pr. Kr. do 2000. n. Kr. (Aleksandra Đurić)	151
J. Donald Hughes, Što je povijest okoliša? (Aleksandra Đurić)	154
Zapisnik franjevačkog samostana u Našicama. Knjiga I (1739. – 1787.) (Danijel Patafta)	156
Slaven Bertoša, Oseburno mjesto austrijske Istre: Lupoglavski kraj u srednjem i novom vijeku (Igor Eterović)	158
Radovi Zavoda za znanstveni rad u Varaždinu, br. 22 (Iva Potočnik)	161
Historia Varasdiensis. Časopis za varaždinsku povjesnicu br. 1 (Iva Potočnik)	162
Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, br. 42 (Igor Razum)	163
Prostorno planiranje u Jugoistočnoj Europi (Do Drugog svetskog rata) (Marko Šarić).....	165
Molve – ljudi, selo i okoliš u dugom trajanju, društvo za povjesnicu i starine (Dragutin Feletar)	168
ZNANSTVENI SKUPOVI	170
UPUTE SURADNICIMA / INSTRUCTIONS TO CONTRIBUTORS	179

Popis suradnika u časopisu »Ekonomska i ekohistorija«, broj 7 (2011.):

Karl Kaser, Universität Graz
Drago Roksanđić, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
Daniel Barić, Université François-Rabelais, Tours
Hrvoje Petrić, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
Zoltán Hajdú, Centre for Regional Studie, Hungarian Academy of Sciences, Pečuh
Mira Kolar-Dimitrijević, Draškovićeve 23, Zagreb
Harald Heppner, Universität Graz
Nataša Kolar, Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož
Željko Holjevac, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
Igor Žiberna, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru
Mirela Slukan Altić, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar Zagreb
Ljudevit Tropan, Hrvatske vode Zagreb
Andreja Talan, student, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
Tomislav Krznar, Veleučilište u Karlovcu
Hrvoje Jurić, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
Aleksandra Đurić, Sveučilište Eötvös Loránd u Budimpešti
Dragutin Feletar, član suradnik HAZU, Zagreb-Koprivnica
Daniel Patafta, Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Zagrebu
Igor Eterović, Lovran
Iva Potočnik, Varaždin
Igor Razum, student, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
Marko Šarić, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
Vladimir Šadek, Koprivničko-križevačka županija
Csaba G. Kiss, Sveučilište Eötvös Loránd u Budimpešti
Vjeran Kursar, Filozofski fakultet, Zagreb

Ekonomske i ekohistoriju referiraju:

HISTORICAL ABSTRACTS, ABC CLIO Library, Santa Barbara, California, USA
 AMERICA: HISTORY AND LIFE, Washington, USA
 JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE (JEL), Pittsburgh, USA
 CENTRAL AND EASTERN ONLINE LIBRARY, Frankfurt am Main, Deutschland
 ECONLIT - AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION, Nashville, USA